

Ծ Ր Ա Գ Ի Ր

Մ Ի Զ Ի Ն Դ Ա Ր Ե Ր Ի

Դ Ա Տ Մ Ո Ւ Թ Յ Ա Ն

—

(4/6)(071.1)
5-98

ՍՏՈՒԿՎԱԾ Է 1961 թ.

A II
32442

Ծ Ր Ա Գ Ի Ր

ՄԻԶԻՆ ԴԱՐԵՐԻ

ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ

1552

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՏԱՆԻ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՏԱՆԻ

Թարգմ. խմբ. Գ. ՄԻՔԱՅԵԼՅԱՆ

Սրբազրիչ՝ Կ. ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

Գլավերի լիազոր Տ.—9561 Պատվեր № 135, Տիրաժ 800

Հանձնված է արտատպության 17 ապրիլի 1938 թ.

Ստորագրված է ապրիլի 25 ապրիլի 1938 թ.

Ուսուցիչ. Վարակախորհրդի Ինստիտուտի տպարան, Մարջոխի փ. № 17 Յերևան

ՆԵՐԱՄԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆ

Հնդհանուր հասկացողութիւնն միջնագարջան պատմութիւն մասին: Արտադրութիւն ֆեոդալական յեղանակի բնութագրումը: Մարքսը, Ենգելսը, Լենինը, Ստալինն արտադրութիւն ֆեոդալական յեղանակի մասին: Միջնագարջան հասարակութիւն զարգացման ժամանակագրական շրջանակները և հիմնական ստադիաները: Արևմտայեւրոպական ֆեոդալիզմի ծագումը վորպես հռոմեական ստրկատիրական հասարակութիւն քայքայման և հին գերմանացիների հասարակական զարգացման սինթեզ:

I ՄԱՍ. ԱՐԵՎՄՏՅԱՆ ՅԵՎՐՈՊԱՆ ՎԱՂ ՄԻՋՆԱԴԱՐՈՒՄ (V—XI Դ. Դ.)

1. ՀՈՌՄԵՅԱԿԱՆ ԿԱՅՍՐՈՒԹՅՈՒՆԸ III—V ԴԱՐԵՐՈՒՄ

Խոշոր հողատիրութիւն աճումը: Մենատորական խոշոր հողատիրութիւն տիրապետութիւնը: Ստրկատիրական արտադրութիւն քայքայումը: Կոլոնատի և մասնավոր իշխանութիւն զարգացումը:

Առևտրի և քաղաքների անկման սկիզբը: Դեկուրիոնների և կոլեգիանների ծառայողութիւնը: Նատուրալ տնտեսութիւն զարգացումը: Պետական կարգ: Դիոկղետիանոսի և Կոստանդինի սեֆորմը: Կայսրութիւն բաժանումը արևմտյանի և արևելյանի: Բրիտանեյական յեկեղեցին և նրա սոցիալական ու քաղաքական դերը: Ստրուկների և կոլոնների հեղափոխական շարժումը:

2. ՀԻՆ ԳԵՐՄԱՆԱՑԻՆԵՐԸ

Հին գերմանացիների ուսումնասիրութիւն հիմնական աղբյուրները: Հին գերմանացիների բնակիչութիւն մարզը: Կեսարի դարաշրջանի գերմանացիները: Տոհմական կարգը, յերկրագործ

ծուծյան և անասնապահության դարգացման մակարդակը: Յե-
դոյին կաղմակերպությունը. առաջնորդները:

Տակիստոսի դարաշրջանի գերմանացիները: Յերկրագործու-
թյան և նստակեցության հետագա դարգացումը: Տոհմական հա-
մայնքը: Տոհմական արխատկրատիան: Դասակարգային շերտա-
վորման սկիզբը: Ստրկությունը և նրա առանձնահատկություն-
ները գերմանացիների մոտ: Զորախմբերը (дружина): Ժողովըր-
գական ժողովը և ավագների խորհուրդը: Թագավորական իշ-
խանության բնույթը: Յեղային միասնականության և ցե-
ղերի միության անկախունությունը: Հին գերմանացիների կը-
րոնը:

Գերմանացիների առաջին ընդհարումները հռոմեացիների
հետ (կիւրրներ և տեվտոններ, Արիովիստ և Արմինիոս): Հռոմե-
յական պարիսպը: Առևտրական հարաբերությունները:

Գերմանացիները գորքի և վարչության մեջ: Գերմանական
ապստամբությունները (Յիվիլիս):

Գերմանացիների հարցի քննադատությունը բուրժուական
պատմագրության կողմից: (Ֆյուստել դե-Կուլանժ, Բուպշ, Պեարու-
շելսկի և այլք): Հին գերմանացիների պատմության ֆաշիստա-
կան կեղծիքի մերկացումը:

3. ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՆՎԱՃՈՒՄՆԵՐԸ ՅԵՎ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՊԵՏՈՒ- ԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿԱԶՄՎԵԼԸ ՀՌՈՄԵՅԱԿԱՆ ՏԵՐԻՏՈՐԻԱՅԻ ՎՐԱ

Գերմանացիների նյութական կուլտուրայի վերելքը 3—
4-րդ դարերում: Արևելյան գերմանացիների տեղաշարժը: Սև
ծովի առափնյա գոթերը: Ուլֆիլա. Գոթերի արխատկանու-
թյունը: Հոների արշավանքը: Վեստգոթերի ներխուժումը հռո-
մեյական կայսրությունը և նրանց ապստամբությունները: Ալա-
րիխ: Գերմանական նվաճումների կապը սարու կների և կոլոն-
ների հեղափոխական շարժման հետ: Վեստգոթական պետու-
թյան հիմնվելը հարավային Գալիայում և Իսպանիայում: Վան-
դալների նվաճումներն Աֆրիկայում:

Բուրգունդների բնակվելը հարավ-արևելյան Գալիայում և
բուրգունդական թագավորության կազմվելը: Հոնական պետու-
թյունն Արևմտյան Յեվրոպայում: Աախլան և նրա նվաճումները:
Հոների պետության կազմալուծումը:

Կայսերական իշխանության անկումն Արևմուտքում:

Ոստղոթերի պետությունն Իտալիայում: Թեոդորիք և նրա քաղաքականությունը: Թեոդորիքի Եղիկտը: Ոստղոթերի հասարակական կարգը և նրանց «սոմանացումը»: Քաղաքացիական պատերազմը և Բյուզանդիայի տիրուպետության հաստատումն Իտալիայում: Կանդոբարդական նվաճումը:

4. ՅՐԱՆԿՆԵՐԻ ՄԵՐՈՎԻՆԳՅԱՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Կերտական-սոմանական Գալիան: Փրանկների առաջին բընակությունը Գալիայում: Գալիայի նվաճումը Փրանկների կողմից և Փրանկների պետության կազմակերպումը: Խլոզվիկ և նրա հաջորդները: Փրանկների քրիստոնեցությունը և նրանց թագավորների դաշինքը կաթոլիկ հոգևորականության հետ: Ներքին յերկրպագություններ:

Մերովինգյան հասարակության հասարակական կարգը: Սալիկյան ճշմարտությունը: Փրանկների ազատ գյուղական համայնքը և նրա կազմալուծման սկիզբը: Տոհմական հարաբերությունների մնացորդը: Հողային մասնավոր սեփականության և խաշոր հողատիրության առաջացումը: Սարուկներ: Հողային կախման և մասնավոր իշխանության աճումը: Յեկեղեցին և յեկեղեցական հողատիրությունը: Թագավորական իշխանությունը և պետական ղեկավարությունը: Մերովինգների իշխանության թուլացումը և մայրդոմների ուժեղացումը, մասնավանդ Ավստրալիայում: Պիպին Հերիստակին:

5. ՅՐԱՆԿՆԵՐԻ ԿԱՐՈՎԻՆԳՅԱՆ ԿԱՅՄՐՈՒԹՅԱՆ ԿԱԶՄՎԵԼԸ

Կարլ Մաքսել և նրա կռիվն արարների դեմ: Ծակատամարտը Պուաթյեյի մոտ: Յեկեղեցական հողերի աշխարհականացումը (սեկյուլարիզացիա) և դինվորական բարենորոգումը: Կարլ Մաքսելի քաղաքականությունը Գերմանիայում:

Պիպին Կարճահասակը և թագավորական իշխանության պրավումը: Իաշինք պապականության հետ և կռիվ լանդոբարդների դեմ: Պապական պետության առաջացումը:

Կարլոս Մեծի սիստեմատությունը: Ակվիտանիայի նվաճումը և կռիվն արարների դեմ Իսպանիայում: Կանդոբարդների թագավորության նվաճումը: Սաքսերի նվաճումը (Կիգուելինգ), Բավարի-

այի միացումը: Կոնիվներ ալարների, սլավոնների և նորմանների
դեմ: Կայսրության վերականգնումը: Կայսրությունը և պապա-
կանությունը: Հարաբերություններ Բյուզանդիայի և Բաղդադի
խալիֆատի հետ:

6. ԿԱՐՈՒԻՆԳՅԱՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՖԵՈՒԱՆԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒ-
ԹՅՈՒՆԸ ՅԵՎ ՆՐԱ ԿԱԶՄԱԼՈՒԾՈՒՄԸ

Ֆեոդալիզմի դարպացումը Ֆրանկների մոտ: Հողային և
անձնական կախման աճումը (պրեկարիյ, բենեֆիցիյ, վասսա-
լիտետ, իմմունիտետ): Ֆրանկյան կալվածքը, նրա ուսումնասի-
րության հիմնական աղբյուրները (պոլիպտիկներ, կապիտուլյար-
ներ, պարզեագրերի և վորոշումների ժողովածուներ և այլն): Կալ-
վածատիրոջ դատակերպը և ճորտային գյուղը: Մենյորի տնտե-
սությունը: Իարբասի սարուկները: Իրակալների (держатели)
հողարածինները, նրանց տեսակները: Կոլոններ, լիտեր և սերվեր:
Իրակալների պարտույթները: Արհեստը: Բնատնտեսությունը:
Կալվածքների կառավարումը: Անտառների մաքրումը և գյուղա-
տընտեսական տեխնիկայի զարգացումը: Գյուղացիական շար-
ժումները:

Պետական կառուցվածքը: Ընդհանուր յերդումը և վասսա-
լիտետը. իմմունիտետի դերը: Կառավարման կազմակերպումը:
Մագնատների ժողովը: Կապիտուլյարներ: Կենտրոնական կառա-
վարումը: Գրաֆներ և մարկգրաֆներ: Թագավորական պատվի-
րակները: Զինվորական կազմակերպումը: Իտալական կազմակեր-
պումը: Հողևորականության դերը կառավարման մեջ: Արքունա-
կան ձեռարանը: Ալկուին: Եյնգարդ: Այսպես կոչվող, «կարոլին-
գյան վերածնությունը»:

Կարոլինգների միապետության կազմալուծումը: Լյուդովի-
կոս Բարեպաշտը: Լյուդովիկոսի և նրա հաջորդների դարաշրջա-
նի խռովությունները: Սաքսոնական գյուղացիների ապստամ-
բությունը (Ստեպինգի): 843 թվի Վերդենի պայմանագիրը և
Կարլոս Մեծի միապետության բաժանումը:

Ֆրանսիան վերջին կարոլինգների որով: Կոնվը նորմաննե-
րի դեմ: Ժառանգական պաշտոնների սահմանումը: Թագավորա-
կան իշխանության անկումը և Ֆրանսիայի տրոհումը: Կարո-
լինգներ և ուրբերտիններ: Հուգո Կապետը և կապետինգների դի-

նաստիայի սկիզբը (987 թ.): Թագավորը և ֆեոդալները: Թագա-
վորական զորանի կազմակերպումը: Ստույգություններ թագավո-
րական տիրապետության մեջ:

7. ԱՆԳԼԻԱՆ ՅԵՎ ՍԿԱՆԴԻՆԱՎԻԱՆ

Մինչնոստեյական Բրիտանիան և կելտերի հասարակա-
կան կարգը: Հոստեյական նվաճումը և Բրիտանիայի ոստանիդա-
ցիայի հարցը: Անգլո-սաքսոնական նվաճումը և անգլո-սաքսո-
նական պետությունների կազմվելը: Անգլո-սաքսերի հասարա-
կական կարգը նվաճումից հետո և ֆեոդալական հարաբերու-
թյունների զարգացումը: Ազատ գյուղը: Հարյուրակ: Կոմսություն:
Ֆեոդալական պետությունը և նրա կազմակերպումը: Վիտենագե-
մաս: Անգլիայի միավորումը և պայքարը զանազանների դեմ:
Ալֆրիտ Մեծը: Կանուտի պետությունը: Եղուարդ Սոստոլա-
նոզը:

Սկանդինավիայի նորմանները և վիզինգների արշավանք-
ները: Առևտուրը և կողոպուտը: Ֆեոդալական հարաբերություն-
ների սկիզբը: Նորմանների կողմից նոր պետությունների հիմ-
նումը և աշխարհագրական դյուտերը: Իսլանդիայի և Գրենլան-
դիայի գանդոթացումը: «Մեծ ճանապարհը վարյապներից դեպի
հույները»: Նորմանդիայի, Սիցիլիայի և Հարավային Իտալիայի
գրավումը: Նորմանների կենցաղը և կրոնը:

8. ԿԱՅՍՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՅԵՎ ՊԱՊԱՆԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ IX—XI դ. դ.

Գերմանիան Կարլոս Մեծի միապետության կազմալուծու-
մից հետո: Գերմանիայի աղքատացին կարգը 9—10-րդ դարերում:
Ֆեոդալականացման պրոցեսի զանազանումը: Հերցոգների և յեկե-
պեցու տիրապետությունները: Սաքսոնական դինաստիան: Հայն-
րիխ 1-ին: Փորձ նվաճելու սլավոններին և կոլի հունգարների
դեմ: Աստիստիստիստի մարկաները: Թագավորական իշխանության
ուժեղացումը Ուստոն 1-ինի ժամանակ: Ուստոնյան արտոնու-
թյունները: Իտալական գործերին միջամտելը: Սրբազան հոստեյա-
կան կայսրության վերականգնումը (962 թ.): Կայսրների դեպի
Իտալիա կատարվող արշավանքների սկիզբը: Ֆրանկոնյան դինաս-
տիայի կայսրները, նրանց քաղաքականությունը Գերմանիայում
և Իտալիայում:

9. ՖԵՈՂԱԼԱԿԱՆ ՅԵՎՐՈՊԱՆ IX—XI ԴԱՐԵՐՈՒՄ

Արևմտյան Յեվրոպայի հասարակական կարգը 9—11-րդ դարերում: Արտադրողական ուժերի զարգացման մակարդակը: Արտադրութեան ֆեոդալական յեղանակը և նրա հիմնական հաստատությունները: Սոցիալ հողատիրութեանը և անմիջական արտադրողների մանր արտադրութեանը: Արտադրութեան նաստուրալ բնույթը: Ֆեոդալական սեփականութեանը և ֆեոդալական ունեւտան: Սենյորիտն և նրա կազմակերպումը: Ֆեոդալական կուրիան: Ֆեոդալական ամրոցը: Ֆեոդալական պատերազմները: Կալվաժքը և համայնքները: Ճորտատիրական գյուղը և ճորտ գյուղացիութեանը: Գյուղացիութեան դրութեանը և գյուղացիական ապրատամբութեանները: Ֆեոդալական իերարխիան և ֆեոդալական պետութեանը:

Ֆեոդալիզմի ծագման բուրժուական տեսութեանները և նրանց քննադատութեանը: Գերմանադեւտները և ռոմանագեւտներ: Մաուրիերի տեսութեանը: Ֆյուլստիլ դե-կուլանսի տեսութեանը և Դոպլի տեսութեանը: Ֆեոդալիզմի ըմբռնումը բուրժուական պատմագիտութեան կողմից: Դոպլի, Պետրուշեվսկու և այլոց հայացքների քննադատութեանը: Գերմանական Ֆաշիզմի տեսութեանները: Նրանց կեղծարար բնույթի մերկացումը:

10. ԱՐԵՎՄՏՅԱՆ ՍԼԱՎՈՆՆԵՐԸ VI—XI ԴԱՐԵՐՈՒՄ

Արևմտյան սլավոնների պատմութեան հին ժամանակաշրջանի աղբյուրները: Սլավոնների տնտեսութեանը՝ յերկրագործութեան, անասնապահութեան, վոլսորդութեան, ձկնորսութեան, տուտուր: Տոհմական կարգը: Գույքային շերտավորման աճումը: Ստրկութեանը: Տոհմական արխատոկրատիան: Պայքար ավարների և ֆրանկների դեմ: Յեղերի մորավյան միութեանը և նրա պայքարը Գերմանիայի դեմ: Գերմանական և բյուզանդական ազդեցութեանը Մորավիայում: Կյուրեղ և Մեթոդիոս Բրիստոնեյութեան ընդունելը: Մորավյան միութեան կազմալուծումը: Արևելյան Մորավիայի նվաճումը հունգարների կողմից:

11. ԲՅՈՒԶԱՆԴԻԱՆ V—XI ԴԱՐԵՐՈՒՄ ՅԵՎ ՀԱՐԱ-
ՎԱՅԻՆ ՍԼԱՎՈՆՆԵՐԸ

Ֆեոդալիզմի դարգացման առանձնահատկություններն Արև-
փելյան հոռոմեյական կայսրութեան մեջ: Առևտուրը և արդյունա-
բերութեանը: Ֆեոդալացման դանդաղ տեմպը: Բյուզանդիան
վորպես ռեակցիայի հենարանը:

Բյուզանդիան Հուստինիանոսի ժամանակ: Վանդալների, գո-
թերի, պարսիկների և սլավոնների դեմ մղած պատերազմները:
Հուստինիանոսի որհնադրութեանը: Պայքար սենատորական
հողատիրութեան դեմ: Քաղաքական պայքարը մայրաքաղաքում:
Կրկեսի կուսակցութեանները: «Նիկա» տալտամբութեանը:

Բյուզանդիայի կրիզիսը Հուստինիանոսից հետո: Բյուզանդի-
այի թուլացումը Հերակլ կայսրի որով պարսիկների հետ ունե-
ցած պատերազմում: Արաբները և նրանց նվաճումները: Կայսր-
ների պայքարը յեկեղեցական հողատիրութեան: ամժամն դեմ և
պատկերամարտութեանը վորպես այդ պայքարի գաղափարա-
խոսական արտահայտութեանը:

Լեվոն 3-րդ և նրա հաջորդների որհնադրութեանը: Վանքա-
պատկան հողերի բռնագրավումը և նրանց բաժանումը ծառայող
մարդկանց ցմահ ոգտագործման իրավունքներով (харистикни):
Զինվորական-վարչական բարենորոգումները: Թեմեր, բարբարոս-
ների զինվորական բնակավայրեր, ստրատիոտներ:

Ռեակցիայի հաղթանակն ուղղափառութեան պաշտպանու-
թեան նշանաբանի տակ և խոշոր հողատիրութեան ուժեղացումը:
Թովմաս Սլավոնացու գյուղացիական ապստամբութեանը Փոքր
Ասիայում: Բյուզանդիան և սլավոնները: Բուլղարական թագա-
վորութեանը: Քրիստոնեյութեան տարածումը սլավոնների մեջ:

Բյուզանդիան սկսած 9—11-րդ դարերից: Մակեդոնական
դինաստիան: Առևտրի աճումը և կառավարական միջոցների
ուժեղացումը: Հաջողութեանները՝ բուլղարական թագավորու-
թեան, ռուսների (Սվյատոսլավ) և արաբների դեմ մղված կռվում:
Նիկիֆոր Փոկաս Հովհան Զմշկիկ: Վասիլ 2-րդ Բուլղարասպանը:
Պայքար խոշոր հողատիրութեան դեմ և զինվորական շինական-
ների (ստրատիոտների) պաշտպանութեանը: Բյուզանդիական կայս-
րութեան պետական կազմը: Կոմսենների զինաստիան վորպես

խոշոր ֆեոդալների շահերի ներկայացուցիչը: Ֆեոդալական տա-
պակենտրոնացման և պրոնիաների սիստեմի աճումը: Առևտրի
անկումը: Բյուզանդիայի կորուստները թուրքերի և նորմանների
հետ ունեցած կոնֆլիկտում:

12. ԱՐԱՔՆԵՐԸ VI—XI ԴԱՐԵՐՈՒՄ

Նախածուստուլմանական Արարիայի հասարակակարգը: Բոչվոր
և նստակյաց բնակչութուն: Տոհմի քայքայումը և ստրկատիրու-
թյան զարգացումը: Արարական առևտուրը: Քաղաքները և դասա-
կարգային պայքարը նրանց ներսում: Մուհամեդ և իսլամի ծա-
գումը: Ղուրան: Արաբների միավորումը և առաջին խալիֆների
նվաճումները: Ոմայանների՝ Դամասկոսի խալիֆաթը և արաբ-
ների տիրապետության հետագա տարածումն արևելքում և արև-
մուտքում: Պետության կազմակերպումը: Հարկեր և զինվորական
կարգը: Դասակարգային պայքարը և աղանդավորության առա-
ջացումը:

Արասյանների՝ Բաղդադի խալիֆաթը: Տնտեսական զարգա-
ցումը, ֆեոդալիզմի ամրացումը: Գյուղացիության ճորտացումը:
Արդյունաբերությունը և առևտուրը: Հարուն-ալ Ռաշիդ և Ա.
Մամուն: Փաթմյանների՝ Յեզիպոսի խալիֆաթի առաջացումը:
Ինքնուրույն մարզերի առանձնացումը, 10-րդ դարում: Թուրք-
սելջուկները: Ասասինները:

Կորդովյան խալիֆաթը, նրա պատմության հիմնական փաս-
տերը:

Արաբական կուլտուրան: Գիտությունները և արվեստը:
Արաբների դերը յեվրոպական կուլտուրայի զարգացման մեջ:

II ՄԱՍ. ԱՐԵՎՄՏՅԱՆ ՅԵՎՐՈՊԱՆ XI—XV ԴԱՐԵՐՈՒՄ

1. ԱՐԵՎՄՏՅԱՆ ՅԵՎՐՈՊԱՅԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱ-
ՑՈՒՄԸ XI ԴԱՐԻ ՎԵՐՋԻՆ ՅԵՎ ՔԱՂԱՔՆԵՐԻ ԱՌԱՋԱՑՈՒՄԸ

Արևևստի անջատումը գյուղատնտեսությունից և քաղաք-
ների վերստի արհեստի և առևտրի կենտրոնների առաջացումը:
Քաղաքային շուկայի կազմվելը: Քաղաքների ծաղկման կարևորա-
գույն տեսությունները և նրանց բննադատությունը: Առևտրի
զարգացումը: Յեվրոպայի կապերն Արևելքի հետ և Միջերկրա-

կանի ծովային առևտուրը: Իտալական առևտրական քաղաքները:
Գաղութացումը: Փոփոխություններ գյուղացիության և ասպետու-
թյան վիճակի մեջ:

2. ԱՌԱՋԻՆ ԽԱՉԱԿԻՐ ԱՐՇԱՎԱՆՔԸ

Սաչակրաց արշավանքների ընդհանուր պատճառները:
Թուրք-սելջուկները Փոքր Ասիայում: Բյուզանդիան խաչակրաց
արշավանքների նախորդակին: Ուրբանոս 2-րդ պապը: Կլերիկոնի
ժողովը: Պետրոս Ամյենցին և գյուղացիական աշխարհապետը: Աս-
պետական զորքեր: Առաջին խաչակիր արշավանքի հիմնական
փաստերը: Յերուսաղեմի առումը: Յերուսաղեմի թագավորու-
թյունը և նրա կառուցվածքը: Յերուսաղեմյան աստիճանները:
Հոգեվոր-ասպետական կարգերը: Տեղական բնակչության դրու-
թյունը: Իտալական քաղաքների նվաճումներն Արևելքում:

3. ՀԵՏԱԳԱ ԽԱՉԱԿԻՐԱՑ ԱՐՇԱՎԱՆՔՆԵՐԸ

Սաչակիրների կորուստներն Արևելքում: Բերնարդոս Կլեր-
վայցի: Յերկրորդ խաչակիր արշավանքը և նրա անհաջողու-
թյունը: Սալահեդդինի պետությունը: Յերուսաղեմի գրավումը
նրա կողմից:

Յերրորդ խաչակիր արշավանքը: Չորրորդ արշավանքը և
Վենետիկի դերը նրա մեջ: Սաչակիրները Բյուզանդիայում: Լա-
տինական կայսրության հիմնումը. Նիկեյան և Տրապիզոնյան
կայսրությունները: Լատինական կայսրության անկումը: Հետա-
գա խաչակրաց արշավանքների անհաջողությունը և նրանց
ընդհատման պատճառները: Սաչակրաց տիրապետությունների
վախճանն արևելքում:

Սաչակրաց արշավանքների հետևանքները: Առևտրական
կապերի ամրացումն Արևելքի հետ: Իտալական քաղաքների բարձ-
րացումը: Արևելյան կուլտուրայի ազդեցությունը: Պահանջների
աճումը: Արտադրության նոր ճյուղերը:

4. ՖԵՈՂԱԼԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

Քաղաքների պայքարը Ֆեոդալական սենյորների դեմ:
Ինքնուրույն և կախյալ քաղաքները: Քաղաքային արխատոկրա-
տիան: Քաղաքային ղեկավարություն: Ֆեոդալական քաղաքի
կենցաղը:

Համքարությունների առաջացումը: Համքարությունների
ծագման առաջնությունը: Համքարությունների կառուցվածքը
և նրանց նպատակները: Վարպետներ, քարվանդներ և նրանց
աշխատանքը: Համքարային կանոնադրություններ: Համքարա-
յին արհեստը և նրա տեխնիկան:

Արհեստը և շուկան: Քաղաքային անտեսության Բյուխեր-
յան առաջնությունը և նրա քննադատությունը: Առևտուրը և
վարկը: Առևտրի զարգացումը 11—12—13-րդ դարերում: Յեվրո-
պական առևտրի ամենագլխավոր ուղիները:

Միջերկրականի ծովային և հյուսիսային առևտուրը: Տոնա-
վաճառները Շանայանում: Տեղական տոնավաճառները: Վաճառա-
կանությունը: Վաճառականական գիլդիաները: Վաշխատությունը:
Հյուսիս-իտալական բանկիրները: Յեկեղեցին և վաշխատությունը:

Քաղաքների աճման ազդեցությունը գյուղի վրա: Գյուղա-
տնտեսական արտադրանքների առևտրի զարգացումը: Ֆեոդալա-
կան ճնշման ուժեղացումը: Դրամական սենտայի զարգացումը:

5. ԿԱՅՍՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՅԵՎ ՊԱՊԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ XI—XIII դ. դ.

Գերմանիայի սոցիալ-տնտեսական դրությունը 11-րդ դարի
կեսին: Առևտրի և քաղաքների զարգացումը: Հոնսայան քա-
ղաքները և նրանց պայքարը յուրաքանչյուրների դեմ: Անտառա-
բական հարաբերությունների զարգացման ավարտումը և ֆեո-
դալական ճնշման ուժեղացումը: Ֆեոդալական իերարխիայի ձե-
վավորումը: Կենտրոնական իշխանության անկումը: Հայնրիխ
3-րդից հետո: Ֆեոդալական ազնվականության ապստամբու-
թյունը Հայնրիխ 4-րդի դեմ: Սաքսոնական գյուղացիության
ապստամբությունը 1074—1075 թվերին:

Պատական իշխանության աճումը: «Կեղծ Իսիդորյան դեկ-
րետալիաները»: Կլյունյան շարժումը, պայքար սիմոնիականու-
թյան և ինվիսալիտուրայի դեմ: Գրիգոր 7-րդ և նրա սեփորմ-
ները: Պատարիա: Գերմանիայի ներքին պայքարի ոլորտը
**Գրիգոր 7-րդի կողմից: Վեճ ինվիսալիտուրայի մասին Հայնրիխ
4-րդի և Հայնրիխ 5-րդի ժամանակ: Կորմախ կոնկորդատը
(1122 թ):**

Պորթյան սրտվոնների վրա տեղի ունեցող ուժեղ պրոն-
սկիզբը: Վեյֆերի բարձրացումը և նրանց պայքարը Շտաուֆեր-

ների դեմ: Ֆրիդրիխ Բարրարոսսան և նրա պայքարը ֆեոդալա-
կան ազնվականության դեմ: Կայսերական ասպետությունը վոր-
պես Շտաուֆենների իշխանության հենարան: Շտաուֆենների
խտալական քաղաքականությունը: Հյուսիսային - իտալական
քաղաքները 12—13-րդ դարերում: Պապական իշխանության ու-
ժեղացումը: Բարրարոսսայի իտալական արշավանքը: Պայքար
պապերի և լոմբարդական քաղաքների դեմ: Ռոնկալյան սեյմը:
Միլանի առումը: Ալեքսանդր 3-րդ պապը: Լոմբարդական միու-
թյունը: Լենյանոյի ճակատամարտը: Կվեյֆերը: Գիրելլինները:

Իննտվկենտիստ 3-րդ: Պապական կուրիան: Պապական դան-
ձարանի յեկումունները: Բանադրանքը, ինտերդիկտ (արգելք):
Պապական աստվածապետությունը: Պայքար աշխարհիկ իշխանու-
թյան համար Բուալիտյում: Շտաուֆենների սիցիլիական թա-
գաւորությունը և նրա կուլտուրան: Ֆրիդրիխ 2-րդի քաղաքա-
կանությունը Գերմանիայում և նրա դիժումներն իշխաններին:
Պայքար պապականության դեմ և Շտաուֆենների կործանումը:

6. ԱՆԳԼԻԱՆ XI—XII ԴԱՐԵՐՈՒՄ

Նորմանդական նվաճումը և նրա ազդեցությունը ֆեոդա-
լիզմի զարգացման վրա Անգլիայում: Վիլհելմ Նվաճողը և թա-
գաւորական իշխանության ուժեղացումը: Ավատական սիստեմի
յուրահատկությունն Անգլիայում: Ծորտատիրական հարաբերու-
թյունների տարածումը: Ահեղ դատաստանի գիրքը: Թագաւորը
և յեկեղեցին: Թագաւորական իշխանությունը և ֆեոդալները
Վիլհելմ Նվաճողի հաջորդների որով: Ֆեոդալական պատերազմ-
ները:

Հենրիխ 2-րդ և Պլանտագենների գինաստիան: Պլան-
տագենների տիրապետությունները Ֆրանսիայում: Հենրիխ
2-րդի բարենորոգումները - դատական և ղինվորական: Կենտրո-
նական և տեղական ղեկավարությունը: Հարաբերությունները
յեկեղեցու հետ: Թոմաս Բեկետը:

Քաղաքների և առևտրի աճումը: Ծորտ գյուղացիության
շահագործման ուժեղացումը: Ռիչարդ Առյուծասիրտը:

7. ԱԶԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԵԾ ԽԱՐՏԻԱՆ ՅԵՎ ՊՍՐԼԱՄԵՆՏԻ ՍԿԻԶԲԸ

Իովհանն Անհողը և նրա անհաջողությունները Ֆրանսիայի հետ ունեցած պատերազմում: Ընդհարումը պապի հետ: Բարոնների, ասպետականության և քաղաքների յեղույթը թագավորի դեմ: Ազատությունների մեծ խարտիան: Հենրիխ 3-րդ: Բարոնական ուխտարխիա հաստատելու փորձեր: Ասպետների և քաղաքացիների յեղույթը: Քաղաքացիական պատերազմը: Պարլամենտի առաջացումը: Եղուարդ 1-ին և համաձայնությունը թագավորի և ֆեոդալների միջև: Եղուարդ 1-ինի պատերազմները:

Պարլամենտի դասակարգային բնույթը և նրա քաղաքականությունը: Դասային միապետության սոցիալական ելույթյունը:

Եղուարդ 3-րդ: Անգլիական առևտրի զարգացումը: Բրդի արտադրությունը: Ֆլանդրիայի դերն անգլիական առևտրի մեջ: Հարյուրամյա պատերազմի սկիզբը և անգլիացիների հաջողությունները: Պարլամենտի ուժեղացումը և նրա կազմակերպությունը:

8. ՌԻՈՏ ՏԱՅԼՈՐԻ ԱՊՍՏԱՄԻՈՒԹՅՈՒՆԸ. ԼԱՆԿԱՍՏԵՐՆԵՐԸ ՅԵՎ ԻՈՐԿԵՐԸ

Բրդի արտահանության ավելացումը: Անգլիական արդյունաբերության աճումը: Գյուղատնտեսության ապրանքայնության աճումը: Անգլիական մանորը 12—14-րդ դարերում: Գյուղացիական պարտույթների կոմմուտացիայի (դրամականի վերածելու) սրոցեսը և համայնական հողերի գրավումը: Սև մահը: Եղուարդ 3-րդի և Ռիչարդ 2-րդի բանվորական ռեհսդրությունը:

Ֆեոդալական սեփական: Հուղումներ գյուղացիների և քաղաքային չքավորության մեջ: Քաղաքացիների ոպողիցիան: Վիկլիֆի քարոզը, լուսարդները: Անգլիացիների անհաջողությունները Հարյուրամյա պատերազմում:

1381 թվի գյուղացիական ապստամբությունը: Ուոա Տալլոք և Ջոն Բոլլ: Քաղաքային բնակչության մասնակցությունն ապստամբությանը: Ապստամբ գյուղացիների տակտիկան և ծրագիրը: Ապստամբության ճնշումը և նրա անհաջողության պատ-

ճառհերրը: Անգլիական գյուղի հետագա զարգացումը: 1381 թվի ապստամբությունը պատմական դրականության մեջ: Մարքսը, Ենգելսը, Լենինը և Ստալինը գյուղացիական պատերազմների մասին:

Հենրիխ 4-րդ և Լանկաստիրների դինաստիան: Արշավանքների վերսկսումը Ֆրանսիայում և անգլիացիների հաջողությունները: Հենրիխ 5-րդի ժամանակ:

Հենրիխ 6-րդ: Ֆեոդալական խռովությունները և նվաճումների կուրուստները Ֆրանսիայում: Կեդի ապստամբությունը: Հարյուրամյա պատերազմի վախճանը: Կարմիր և Սպիտակ Վարդերի պատերազմը և Թագավորական իշխանության ուժեղացումը:

Իորկերի դինաստիան: Ռիչարդ 3-րդ: Թյուզորների դինաստիայի սկիզբը:

9. ՖՐԱՆՍԻԱՆ XII—XIII ԴԱՐԵՐՈՒՄ

Կարևորագույն ֆեոդալական պետությունները Ֆրանսիայի տերիտորիայի վրա: Թագավորական իշխանության թուլությունը և ֆեոդալների ինքնուրույնությունը: Թագավորների դաշինքը յեկեղեցու հետ: Գյուղացիության դրությունը: Քաղաքների աճումը և նրանց պայքարը ֆեոդալների դեմ: Կոմունալ շարժումը հյուսիսային Ֆրանսիայում և Ֆլանդրիայում: Քաղաքային խարտիաները: Թագավորական իշխանության ուժեղացումը: Լյուդովիկոս 6-րդ: Պայքար մանր ֆեոդալների դեմ Թագավորի գոմենում:

Պատերազմներ խոշոր ֆեոդալների դեմ: Վանասայր Սուգերիոսը: Լյուդովիկոս 7-րդ:

Ֆիլիպպ 2-րդ Ավգուստը և նրա պայքարը Պլանտագեններների դեմ: Նորմանդիայի, Լուարայի ավազանի հողերի գրավումը: Թագավորական տիրապետությունների նոր վարչական կառուցվածքը: Սաչակիր արշավանք ալբիգոյանների վրա: Լյուդովիկոս 8-րդ և Լանգեդոկի միացումը: Լյուդովիկոս 9-րդ: Պայքար ֆեոդալների դեմ: Դատական բարենորոգումը: Պարլամենտ: Լեգիսլատներ:

10. ԳԼԽԱՎՈՐ ՇՏԱՏՆԵՐԸ. ԵՏՅԵՆ ՄԱՐՍԵԼԻ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒ
ԹՅՈՒՆԸ ՅԵՎ ԺԱԿԵՐԻԱՆ

Ֆիլիպպ 4-րդ: Շամպանի միացումը: Պայքար Ֆլանդրիայի համար: Ֆինանսական դժվարություններ: Ընդհարում յեկեղեցու հետ և հաղթանակ պապի դեմ: Տաճարականների դատավարությունը: Գլխավոր շտատների առաջացումը, նրանց կազմը և իրավասությունը: Ֆիլիպպ 4-րդի վորդիները և նրանց պայքարը ֆեոդալների դեմ: Գյուղացիական պարտույթների հետզնումը թագավորական կալվածքներում:

Վալուա դինաստիայի սկիզբը: Պարտություն Կրեսիի և Պուաթյեյի մոտ: 1356 թվի գլխավոր շտատները: Մեծ մարտյան Որդոնանսը: Ետյեն Մարսելը և Փարիզի ապստամբությունը: Գյուղացիական ապստամբությունը (ժակերիան): Գիլյոմ Կալ: Քաղաքային և գյուղացիական շարժումների կապը: Ժակերիայի և Փարիզյան ապստամբության ճընշումը:

11. ՖՐԱՆՍԻԱՆ ԱՄ և XV ԴԱՐԵՐՈՒՄ

Կարլոս 5-րդ և նրա բարենորոգումները: Նոտաբլների ժողովը: Հաջողությունն Անգլիայի դեմ մղած պատերազմում: Թագավորության արոհումը բաժնեկալվածքների: Բուրգունդիայի դաշինքն Անգլիայի հետ: Կարոշի ապստամբությունը: Հյուսիսային Ֆրանսիայի գրավումը Անգլիայի կողմից: Կարլոս 7-րդ: Ժաննա դ'Արկ: Ֆրանսիայի հաջողությունը: Մշտական զորք և մշտական հարկեր: Գլխավոր շտատների նշանակության անկումը: Բանկիրները և վաճառականները ֆինանսական կառավարման մեջ:

Լյուդովիկոս 11-րդ: Արդյունաբերական և առևտրական քաղաքականություն: Թագավորական տիրապետությունների նոր ընդարձակումը: Պայքար բուրգունդական հերձոգ Կարլ Խիզախի դեմ: Բուրգունդիայի բաժանումը: Ֆրանսիայի քաղաքական միավորման ավարտումը:

12. ԳԵՐՄԱՆԻԱՆ ԱՄ—XV ԴԱՐԵՐՈՒՄ

Պոլսի և Վենետիկի սլավոնների հասարակական կարգը 11—15-րդ դարերում: Բողոքիչների իշխանների դաշինքը սաքսոնական ֆեոդալների հետ: Գոզեսկալկ: Բողոքիչների մասսաների պայքարը

A $\frac{11}{32442}$

իշխանների և գերմանական ազդեցութեան դեմ: 1066 թ. ապրիլ-
տամբութեամբ: Կրուտոն և հեթանոսութեան վերականգնումը բողո-
քիչների մոտ: Հենրիխ Գոդեսկալկովիչ: Սաքսոնական Ֆեոդալ-
ների ուժեղացրած հարձակումը պոլաբյան սլավոնների վրա
12-րդ դարում: Հենրիխ Առյուծը և Ալբրեխտ Արջը: Բողոքիչների
լյուտիչների և մերձծովյանների հողերի գրավումը: Գերմանական
գաղութացումը: Գերմանական Ֆեոդալների եքսպանսիան դեպի
Մերձբալտյան յերկրները: Սուսերակիրների միաբանութեամբ
(որդենը): Տեվտոնական միաբանութեամբ: Գերմանական ասպետ-
ների ավաղակալին հարձակումները սուսական սահմանների վրա:
Գերմանացիների սոսկալի ջարդը Չուդսկոյե լճի մոտ Ալեքսանդր
Նեվսկու կողմից: Մերձդանուբյան յերկրների գաղութացումը
գերմանացիների կողմից: Ավստրիական մարկան: Գերմանական
կոլոնիստները Հունգարիայում, Չեխիայում և Լեհաստանում:

Քաղաքների զարգացումը և դասակարգային պայքարը քա-
ղաքներում: Քաղաքների միութեամբները: Հյուսիսային (առևտու-
րը և Հանզյան միութեամբը: Պայքար Իանիայի դեմ: Հանզայի
կառուցվածքը: Իշխանների պայքարը քաղաքների դեմ: Գյու-
ղացիութեան գրութեամբը 13—14-րդ և 15-րդ դ. առաջին կես-
սին: Ճորտային կախման թուլացումը: Իրամական սենատայի ա-
ճումը և գյուղացիութեան շերտավորումը:

Կայսերական իշխանութեան անկումը Շտաուֆեններից հե-
տո: Միջթագավորութեամբ: Հռենոսյան միութեամբը: Ռուզուլֆ
Հարսբուրգյու ընտրութեամբ: Կայսրութեան կառուցվածքը:
Կուրֆյուրստների կոլեգիան: Ռայխստագ և նրա կազմը: Աշ-
խարհիկ և հոգևոր իշխանները: Կայսերական ասպետները: Կայ-
սերական քաղաքները: Հարսբուրգների քաղաքականութեամբ
Կայսրութեան մեջ և Ավստրիայում:

Շվեյցարական միութեան կազմակերպումը: Լյուքսեմբուրգ-
ները: Կարլոս 4-րդ և Վոսկե Բուլլան:

Կենտրոնական իշխանութեան վերջնական անկումը Ֆրիդ-
րիխ 3-րդի ժամանակ: Հանզայի անկման սկիզբը:

13. ԻՏԱԼԻԱՆ ՅԵՎ ՊԱՊԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ XIII—XV ԴԱՐԵՐՈՒՄ

Իտալիայի տնտեսական զարգացումը Միջերկրական ծովի
առևտրի աճման կապակցութեամբ: Իտալիայի մասնատվածու-
թեամբ: Հարավային Իտալիան և Սիցիլիան: Պապական մարդը:

Հռոմեյական հանրապետութիւնը: (Կոլա - դի - Ռիենցո): Հյուսիսի քաղաքային հանրապետութիւնները: Հարավային և հյուսիսային Իտալիայի գյուղացիութիւնը: Գյուղացիական շարժումները (Իոլչինոյի ապստամբութիւնը):

Վենետիկը և Ջենովան: Նրանց առևտրական մրցակցութիւնը: Վենետիկի պետական կառուցվածքը: Տասի խորհուրդը: Վենետիկյան դիվանագիտութիւնը:

Ֆլորենցիան: Առևտուրը և բանկային գործը: Ֆլորենցիայի արդյունաբերական զարգացումը: Առևտրական և վաշխառուական կապիտալն արդյունաբերութեան մեջ: Ավագ և կրտսեր համալսարանները: Արտահամալսարանային բանվորներ: Քաղաքական կարգը և սոցիալական պայքարը: Չոմպի ապստամբութիւնը: Մեդիչիների բանկիրային տունը: Մեդիչիների բռնապետութիւնը: Սոցիալական սրայքարը և միապետական հեղաշրջումը Իտալիական հանրապետութիւնների մեջ: Կոնդոտիերները: Սֆորցան Միլանում: Մաքիավելլիի քաղաքական տեսութիւնը:

Պապականութեան անկումը: Պապերի «Բաբելոնյան» գերութիւնը Ավինյոնում: Մեծ հերձվածք: Յեկեղեցական բարեփոխող գումները: Կոստանցի և Բագելի ժողովները: Ֆլորենտյան ունիան: Կաթոլիկական յեկեղեցու անկումը:

14. ԻՍՊԱՆԻԱՆ ՅԵՎ ՊՈՐՏՈՒԳԱԼԻԱՆ

Կորդովյան խալիֆատը և «ռեկոնկիստան»: Ռեկոնկիստան և հոգևորականութիւնը: Հոգևոր ասպետական կարգերը: Պիրենեյան թերակղզու պետութիւնները և նրանց զարգացման արանձնահատկութիւնը: Արագոնը: Արագոնյան աղնվականութեան ազատութիւնները և գյուղացիութեան ծանր կացութիւնը: Կատալոնիայի քաղաքները: Արագոնի ծովային հզորութիւնը: Լեոն և Կաստիլիան: Կաստիլիայի քաղաքները և քաղաքային միութիւնները (հերժանդադներ): Ազատ գյուղացիական համայնքները: Գյուղատնտեսութիւնը: Վոչխարաբուծութիւնը:

Պորտուգալիան: Պորտուգալիայի քաղաքները և ծովային առևտրի զարգացումը: Թագավորական իշխանութիւնը Պիրենեյան թերակղզու պետութիւններում և կորաեաները: Թագավորական իշխանութեան ուժեղացումը: Իսպանիայի միավորումը Ֆերդինանդի և Իզաբելլայի ժամանակ: Ինկվիզիցիան: Գյուղացիական

ապստամբությունները: Գրենադայի նվաճումը և արարների
յենթարկվելը վերջնականորեն:

15. ՍԿԱՆԴԻՆԱՎՅԱՆ ՅԵՐԿԻՐՆԵՐԸ X—XV Դ.

Տոհմական կարգի քայքայումը Սկանդինավյան յերկրներում: Թագավորական իշխանության բարձրացման սկիզբը: Բրեմենի արքեպիսկոպոսի միսիոնարական գործունեությունը Սկանդինավիայում: Դանիայի մկրտությունը (936 թ.): Շվեդիայի մկրտությունը (1008 թ.): Քրիստոնեությունը տարածումը Նորվեգիայում: Խոշոր յեկեղեցական և աշխարհիկ հողատիրություն աճումը: Գյուղացիության ճորտացման փորձ ֆեոդալների կողմից: Գյուղացիական ապստամբությունները Նորվեգիայում (բիրկեբյներները): Նրանց ազդեցությունը ավյալ յերկրների քաղաքական կարգի և գյուղացիության դրություն վրա: Վալդեմար 4-րդ Դանիացին, հաղթանակ բարձր ազնվականության դեմ: Պայքարը Հանգայի դեմ: Կալմերյան ունիա: Շվեդիայի և Նորվեգիայի հպատակվելը դանիական ֆեոդալներին: Շվեդիայի մղած պայքարը Դանիայից անկախ լինելու համար Խրիստիան 1-ինի և 2-րդի ժամանակ: «Ստոկհոլմյան արյան բաղանիքը» և դանիացիների վտարումը Շվեդիայից:

16. ՉԵԽԻԱՆ XI—XV ԴԱՐԵՐՈՒՄ

Ներքին պայքարը Չեխիայում 11—12-րդ դարերում: Այդ պայքարի ոգտագործումը գերմանական ֆեոդալների կողմից: Վրատիսլավ 2-րդ և Թագավորական տիադոսի ընդունումը: Ֆեոդալական հարաբերությունների դարգացումը 11—12-րդ դարերում: Խոշոր հողատիրություն աճումը և ազատ գյուղացիության յենթարկվելը ֆեոդալներին: Ուղղափառության վտարումը կաթոլիկության կողմից: Հոգևորականությունը վորպես գերմանական ազդեցության տարածիչ: Չեխական Թագավորը, վորպես կայսրության վասսալ: Ֆեոդալիզմի ձևավորումը Չեխիայում և գերմանական ազդեցության դերն այդ պրոցեսում: Պշեմբուլ 1-ին և Վացլավ 1-ին: Գերմանական գաղութացումը և նրա ազդեցությունը չեխական գյուղացիության դրություն վրա: Դասակարգային հակասությունների աճումը քաղաքում և գյուղում:

Հերետիկոսութեան դարգացումը և ինկվիզիցիայի հիմնումը Չեխիայում: Պշեմբուլ 2-րդ: Նրա ներքին և արտաքին քաղաքականութիւնը: Լյուքսեմբուրգների հաստատումը Չեխիայում: Կարլոս 4-րդ. նրա ներքին քաղաքականութիւնը: Պրագայի համալսարանի հիմնումը:

17. ՀՈՒՍՅԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄՆԵՐԸ

Սոցիալական հակասութիւնները Չեխիայում 15-րդ դարի սկզբին: Ոպոզիցիան կաթոլիկ յեկեղեցու և գերմանական բռնացման դեմ: Բարենորոգչական գաղափարների դարգացումը: Յան Հուսը: Կոնստանցի ժողովը և Հուսի մահապատիժը: Չեխական ազնվականութեան խնդրագիրը: Սկիհականների և տաբորականների կուսակցութիւնների ձևավորումը: Նրանց կազմը և ծրագրերը: Գյուդացիական ապստամբութեան սկիզբը: Ապստամբութիւնը պրագայում 1419 թվին: Առաջին «Խաչակիր արշավանքը» Հուսյանների վրա: Յան Ժիշկան և «խաչակիր» զորքի պարտութիւնը: Հեղափոխական վերելքի աճումը: Ազամականները: Չափավոր բարենորոգման կողմնակիցների համախմբումը մասսաների հեղափոխական շարժման դեմ: Մարտին Գուսկիի և Պրոկոպիոս Միաչքանու մահապատիժը: Հաշիկհարդար ազամականների հետ: Յերկրորդ «խաչակիր» արշավանքը: Հուսյանների հաղթանակը: Պրագայի միակցվածները: (КОМПАКТАТЫ): Տաբորականների ապստամբութիւնը և նրանց պարտութիւնը: Սիզիզմունդի թագավորելը: Գյուդացիութեան պարտութեան պատճառները և այդ պարտութեան ազդեցութիւնը գյուդացիութեան վիճակի վրա: Չեխիայի միակցումը Հաբսբուրգների տիրապետութիւններին:

18. ԼԵՀԱՍՏՍՆԸ X—XV ԴԱՐԵՐՈՒՄ

Տոհմական կարգի քայքայումը Լեհաստանում և Պյաստերի իշխանական տիրապետութեան կազմվելը: Լեհաստանը Բոլեսլավ Արիասիրտի ժամանակ (992—1025): Խոշոր հողատիրութեան աճումը: Բռնութեան ուժով քրիստոնյա դարձնելը մասսաներին: Ազատ գյուդացիութեան ստորադասման սկիզբը: 1037 թվի ապստամբութիւնը: Բոլեսլավ Ծառերան: Հարձակում պոմորյան սլավոնների վրա: Կենտրոնական իշխանութեան

անկումը Բոլխայով 3-րդից հետո: «Մոժնովլադսովո»: Թաթարա-
կան արշավանքները: Գերմանական գաղութացումը: Կաղխմիր
3-րդ: Թագավորական իշխանության ուժեղացումը շնորհիվ
Ղլյախտայի վրա հենվելու: Ունիան Լիավայի հետ: Պայքար
գերմանացիների դեմ: Գրյունվալդի ճակատամարտը և Տորնի
հաշտությունը: Լեհաստանը Կաղխմիր 4-րդի ժամանակ: Նեշա-
վյան ստատուտը և Ղլյախտայի գերակշռման սկիզբը: Քաղաքա-
ցիների և գյուղացիների նյութական և իրավական դրությունը:

19. ՀՈՒՆԳԱՐԻԱՆ ՅԵՎ ԲԱԼԿԱՆՅԱՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Հունգարական թագավորության կազմակերպումը: Ստե-
ֆան 1-ին: Քրիստոնեությունն առածման սկիզբը յերկրում և
ֆեոդալական հարաբերությունների զարգացումը: Ժողովրդական
մասսաների ապստամբությունը Պետրոս թագավորի և գերմա-
նական սղղիցություն դեմ (1041—1044): Ֆեոդալական հարա-
բերությունների զարգացումն Անդրեյ 1-ին Արպադի և նրա
հաջորդների որով: Ֆեոդալական ազնվականության ուժեղացու-
մը: Անդրեյ 2-րդի «Վոսկե բուլլան» (1222): Թաթարական արշա-
վանքները և գերմանական գաղութացումը: Հունգարյան Ան-
ժույան դինաստիայի որով: Պայքար թուրքերի դեմ: Մաավեյ
Կորվին: Արևելյան Հունգարիայի գրավումը թուրքերի կողմից
և արևմտյանի գրավումը Հարսբուրգների կողմից: Բուլղարիայի
և Սերբիայի ազատագրումը Բյուզանդիայի իշխանության լծից
Բուլղարական թագավորությունը: Բուլղարների հաջող պայքա-
րը Լատինական կայսրության դեմ: Բուլղարիան Արսեն 2-րդի
որով (1218—1241): Սերբիան Ստեֆան Դուշանի որով: Ստե-
ֆան Դուշանի որենսգիրքը («ЗАКОННИК») (1349): Թուրքերի նը-
վաճումները Բալկաններում: Կոստանդնուպոլսի առումը թուրքե-
րի կողմից:

20. ՄԻՋՆԱԴԱՐՅԱՆ ԿՈՒՆՏՈՒՐԱՆ ՅԵՎ ԲՈՒՐՃՈՒԱԿԱՆ ԳԱՂԱՓԱՐԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՍԱՂՄՆԱՎՈՐՈՒՄԸ

Յեկեղեցին և կուլտուրան միջին դարերում: Յեկեղեցական
սովատառությունները: Ասկետիզմ: Յեկեղեցին և դպրոցը: Համալ-
սարանները: Միջնադարյան փիլիսոփայությունը: Սխոլաստիկան:

Նոմինալիստներ և ռեալիստներ: Միտտիկա, Աբելյար և Բերնարդ
Կլերվալցի: Թոմա Աքվինացի: Ռոժեր Բեկոն:

Հերձվածներ, միջնադարյան հերձվածների սոցիալական
հիմքը: Կատարներ: Վարդենաներ: Ալբիգոյանները: Ենգելսը միջ-
նադարյան ադանդների տիպերի մասին: Պայքար հերետիկոսու-
թյան դեմ: Մուրացիկ կարգերը Ինկվիզիցիան: Վհուկների դա-
տավարությունները: Կոմունիստական ադանդներ:

Միջնադարյան արվեստը և գրականությունը: Արվեստը յե-
կեղեցու սպասարկու: Գոթիկան: Կերպարվեստ և նկարչություն:
Յեկեղեցական գրականություն: Միստերիաներ: Ասպետական
գրականություն: Եպոս: Յերգ Ռոլանդի մասին: Նիբելունգներ:
Քնարերգություն: Տրուբադուրներ և միննեդինգերներ: Դանտեյի
«Աստվածային կատակերգությունը»:

Նոր բուրժուական կուլտուրան: Բուրժուական բանաստեղծու-
թյունը: Տպագրությունը վորպես նոր բուրժուական կուլտուրայի
հզոր միջոց: Այդ կուլտուրայի վաղ զարգացումն Իտալիայում:
Իտալական հումանիզմը: Նրա սոցիալական արժատները և առա-
ջին ներկայացուցիչները՝ Պետրարկա, Բոկաչչիո: Հումանիզմի տա-
րածումն Արևմտյան Յեվրոպայի այլ յերկրներում: Նոր լուսա-
վորությունը:

III ՄԱՍ. ԱՐԵՎՄՏՅԱՆ ՅԵՎՐՈՊԱՆ XVI ԴԱՐՈՒՄ ՅԵՎ XVIII Դ. ՍԿԶԲՈՒՄ

1. ԿԱՊԻՏԱԼԻԶՄԻ ԾԱԳՈՒՄԸ ԱՐԵՎՄՏՅԱՆ ՅԵՎՐՈՊԱՅՈՒՄ ՅԵՎ ՄԵԾ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ՀԱՅՏՆԱԳՈՐԾՈՒՄՆԵՐԸ

Մարքսիզմի ուսմունքն արտադրության կապիտալիստական
յեղանակի առաջացման մասին: Կապիտալիստական արտադրու-
թյան մանուֆակտուրային յեղանակի բնորոշ գծերը: Այսպես
կոչված կապիտալի նախասկզբնական կուտակման պրոցեսի
եյությունը: Արտադրողի՝ արտադրության միջոցներից բռնու-
թյամբ անջատվելու պրոցեսը: Գյուղացիության հողազրկումը
ցանկապատումը, ասեփականազրկվածների դեմ ուղղված արյունա-
լի որևնադրությունը: Արտադրության կապիտալիստական ձևերի
տարածումը, պարզ կոոպերացիա և մանուֆակտուրա: Կապի-
տալիզմի թափանցումը գյուղատնտեսության մեջ:

Յեզրոպական առևտուրն Արևելքի հետ 15-րդ դարում և նրա զարգացման խոչընդոտները: Թուրքական նվաճումները և Միջերկրական ծովի ավազանը: Ինպի Հնդկաստան տանող ծովային ուղիի ճանապարհի վորոնումները: Յեզրոպացիների աշխարհագրական պատկերացումները 15-րդ դարի վերջում: Պորտուգալացիների հայտնագործումները: Ինպի: Կոլումբոսը և Ամերիկայի գյուտը: Վասկո դե Գամայի ճանապարհորդությունը: Պորտուգալացիների պայքարն արաբների դեմ և արաբների միջնորդության վախճանը արևելյան առևտրում: Ալբուկերկ և պորտուգալացիների գաղութային գրավումները Հնդկաստանում: Մագելանի ճանապարհորդությունը: Կոնկիստադորները: Կորտես: Պիսարրո: Մեկսիկայի, Պերույի նվաճումը: Տեղական բնակչության շահագործման ձևերը յեզրոպացիների գաղութներում: Նեգր սարուկների ներածումը ամերիկյան գաղութները: Մեծ հայտնագործումների տնտեսական հետևանքները: Առևտրական ճանապարհների փոփոխությունը: Նոր առևտրական կենտրոններ: Անտիլերյանի բորսան: Իտալական և հարավգերմանական կապիտալը: Փուգգերները: Վելդերները: Քների հեղափոխությունը և նրա սոցիալական հետևանքները: Գաղութային կողոպուտի դերը կապիտալի նախասկզբնական կուտակման պրոցեսում:

2. ԳԵՐՄԱՆԻԱՆ ՌԵՖՈՐՄԱՑԻԱՅԻ ՆԱԽՈՐՅԱԿԻՆ

Գերմանիայի առանձին մարզերի տնտեսական զարգացման անհամաչափությունը: Տնտեսական և քաղաքական մասնատվածությունը: Իշխանները: Ազնվականությունը: Քաղաքները: Պատրիցիատ: Բյուրգերությունը: Քաղաքների պլեբեյական տարրերը: Գյուղացիությունը: Նրա նյութական և իրավական դրության վատթարացումը: Գյուղացիական ապստամբությունները 15-րդ դարի վերջին և 16-րդ դարի սկզբին: Նրանց կապը քաղաքային չքավորության շարժման հետ: Կայսերական իշխանության վիճակը Գերմանիայում: Կարլոս 5-րդի կայսրությունը: Կաթոլիկ յեկեղեցին Գերմանիայում և պապականությունը: Ոպորտիցիա կաթոլիկության դեմ: Հռեմանիստական շարժումը Գերմանիայում: Նրազմ Ռոտտերդամցին: «Տխմարության Կովասանքը»: Ռեյխին: «Խավարամիտ մարդկանց նամակները»: Ուլխի ֆոն Հուտտեն:

3. ԱՆՏԻՓՈՐՄԱՅԻԱՆ ՅԵՎ ԳՅՈՒՂԱՅԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ
ԳԵՐՄԱՆԻԱՅՈՒՄ

Մարտին Լյութեր և նրա յեղութիւն ինդուլցենցիաների դեմ: Լյութերի ուսմունքը և նրա սոցիալական եղությունը: Իշխանաների, ասպետութեան, բյուրգերութեան և ժողովրդական մասսաների վերաբերմունքը դեպի Լյութերի յեղութիւն: Միասնական ճակատը կաթոլիկութեան դեմ և նրա կազմալուծումը Վորմսյան սեյմից հետո: Գասակարգերի բաշխումը յերեք բանակների: Պլերեյական-գյուղացիական ուղղիցիայի բանակը: Անարապատիւներ: Թոմաս Մյունցերի քարոզը: Ասպետական ապստամբութեանը և նրա ջախջախումը: Գյուղացիական պատերազմի սկիզբը: Նրա յերեք հիմնական շրջանները: 12 թեզիսները: Հեյլբրոնյան ծրագիրը: Ապստամբութեան Մյուլհաուզենում: Թոմաս Մյունցերը վորպես պլերեյական ուղղիցիայի առաջնորդ: Գյուղացիութեան պարտութեան պատճառները: Կարվաճատիրական ահաբեկումը: Լյութերի դաշինքը Ֆրոդալների հետ:

Մարքսի և Ենգելսի պայքարը Լասսալի դեմ գյուղացիական պատերազմի գնահատման հարցի շուրջը: Մենշևիզմի և տրոյկիզմի տեսութեանների հակահեղափոխականութեանը գյուղացիական պատերազմների պատմական նշանակութեան գնահատման հարցում: Ենգելսը և Լենինը 1525 թ. գյուղացիական պատերազմի վորպես մեծ բուրժուական հեղափոխութեան մասին: Ստալինը ճարտերի հեղափոխութեան պատմական նշանակութեան մասին:

Լյութերականութեան եվոլյուցիան գյուղացիների պարտութեանից հետո: Աուգսբարգյան դավանանքը: Շմալկալդենյան միութեան կազմակերպումը: Շմալկալդենյան պատերազմը: Կարլոս 5-րդի հրաժարականը: Իշխանական ռեֆորմացիայի հանրագումարը: Քաղաքային պլերեյութեան շարժումը: Մյունստերյան կոմունան: Նրա սոցիալ-տնտեսական քաղաքականութեանը: Քաղաքական կառուցվածքը և դասակարգային պայքարը Մյունստերում: Մյունստերյան «անարապատիւների» շարժման կառուցկու գնահատականի քննադատութեանը:

4. ՌԵՖՈՐՄԱՑԻՈՆ ՇԱՐԺՈՒՄՆԵՐՆ ԱՐԵՎՄՏՅԱՆ
ՅԵՎՐՈՊՈՍՅԻ ԱՅԼ ՅԵՐԿՐՆԵՐՈՒՄ ՅԵՎ ՀԱԿԱՌԵՖՈՐՄԱՅԻԱ

Շվեյցարիայի սոցիալական կարգը 16-րդ դարում: Յվրոպ-
լի ունիվերսալիտան և նրա դասակարգային բաղան: Պայքար
կանտոնների միջև: Կարվինը և նրա դոգման: Ենդերսը կարվի-
նիզմի՝ վորպես «այն պահու բուրժուազիայի ամենախիզախ
մասի» գաղափարախոսութեան մասին: Ժնեվյան ունիվերսալիտան:
Կարվինիզմի համայնօրոպական նշանակութեանը:

Ռեֆորմացիոն շարժումներն անգլիայում, Շոտլանդիայում,
Հոլանդիայում, Լեհաստանում և Սկանդինավյան յերկրներում:
Շվեդիան Գուստավ Վադայի և նրա վորդինների որով: Կարլ 11-րդ
և նվաճում Մերձբալտիայան յերկրներում: Կաթոլիկական ուսուցիան:
Նրա դասակարգային արժանները: Տրիդենտի ժողովը: Ինկվիզի-
ցիան: Իգնատիոս Լոյոլան և յեզվիտների որդենի հիմնումը: հա-
կառեֆորմացիայի հաջողութեանները 16-րդ դարի վերջում և
17-րդ դարի սկզբին:

5. ԻՍՊԱՆԻԱՆ XVI ԴԱՐՈՒՄ

Գաղութային գրավումների ազդեցութեանը մեարդուլիայի
տնտեսական զարգացման վրա:

Արդյունաբերութեան և գյուղատնտեսութեան դրութեանը:
Իսպանիան Կարլոս 5-րդի բացարձակ միապետութեան սիստեմում:
Ոպոզիցիա արսոլյուտիզմի դեմ: Կոմուներոսների ապստամբու-
թեանը: Աբսոլյուտիզմի հաղթանակը: Իսպանիայի տնտեսական
անկման սկիզբը: Արդյունաբերութեան սեղմվելը: Գյուղերի դա-
տարկումը: Պետական ֆինանսների խանգարումը: Փիլիպպ 2-րդի
միապետութեանը: Պորտուգալիայի միացումը (1580 թ.) Իսպա-
նիայի տնտեսական և կուլտուրական անկումը:

6. ԲՈՒՐժՈՒԱԿԱՆ ՀԵՂԱՓՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՆԻԴԵՐԼԱՆԴՆԵՐՈՒՄ

Նիդերլանդների տնտեսական զարգացումը 15-րդ դ. վերջում և
16-րդ դարում: Առանձին մարզերի (հյուսիս, հարավ, արևմուտք
և հարավ-արևելք) տնտեսական զարգացման առանձնահատկու-
թեանները: Բրյուզելի անկումը և Անտվերպենի բարձրացումը:
Կապիտալիստական մանուֆակտուրան նիդերլանդական տե-
կրատիլ արդյունաբերութեան մեջ: Քաղաքային արհեստը: Տի-

գերլանդների ազրարային կարգը 16-րդ դարում: Կալվինիզմի և անաբապտիզմի տարածումը: Ֆիլիպ 2-րդ և Նիդերլանդները: Ֆեոդալական ~ արխատոկրատական ուղղիցիան: Գեղերի շարժումը: Պատկերամարտություն: Աղնվականության դավաճանական դերը: Հերցոգ Ալբրայի պատժիչ արշավանքը, 1572 թվի ապստամբությունը Հոլլանդիայում և Զելանդիայում: Իսպանական դաշինքի հարաբերակցումը հեղափոխական բանակի ներսում: «Գենտի խաղաղացումը»: Իսպանադաշինքի պայքար հարստության գավառներում և նրանց աստիճանական վերադարձը Իսպանիայի իշխանության տակ: Ուտրեխտի ունիան և բուրժուական հանրապետության կազմվելը: Հեղափոխական-դեմոկրատական շարժում քաղաքներում: Փոփոխություններ Նիդերլանդների ազրարային կարգում հեղափոխության հետևանքով: Հյուսիսի տնտեսական վերելքը և հարավի անկումը:

7. ՀՈԼԱՆԴԻԱՆ XVII ԴԱՐՈՒՄ

Մարքսը 17-րդ դարի Հոլանդիայի մասին: Արդյունաբերության կապիտալիստական ձևերի դարգացումը: Մահուդի և մետաքսի մանուֆակտուրան, նավաշինարարություն, ձկնորսություն: Առևտրական և վաշխատուական կապիտալի աճումը: Գողութային հափշտակություններ: Արևելյան հնդկական ընկերությունը և առևտրականներ Հնդկաստանում: Հնդկաստանի գիշատիչ շահագործումը: Արևմտահնդկական ընկերությունը և նրա ծովահեն գործունեությունը Սալանտյան ովկիանոսում: Ամստերդամի առևտրական դերը: Բորսային սպեկուլյացիաները:

Բանվոր դասակարգի և գյուղացիության դրությունը: Խոշոր բուրժուազիայի տիրապետությունը: Իսպանադաշինքի պայքարը Հոլլանդիայում 17-րդ դարում: Հոլլանդիայի տնտեսական հզորության անկումը:

8. ԱՆԳԼԻԱՆ ԹՅՈՒԴՈՐՆԵՐԻ ԺԱՄԱՆԱԿ

Անգլիայի տնտեսական Զարգացումը XVI դարում: Առևտրական կապիտալը մահուդի արդյունաբերության մեջ: Կապիտալիստական մանուֆակտուրան: Ազրարային հեղաշրջումը: Ցանկապատումը: Գյուղի շերտավորումը: Գյուղացիության հողազրկումը: Նոր աղնվականություն: Թյուզորների ալնա

տեսական քաղաքականութիւնը: «Մեփականադրկլաճների դեմ
ուղղված արյունալի որհնսդրութիւնը»: Մերկանաւիլիզմ: Գաղութա-
թային համաշտակութիւնների սկիզբը: Արեւելա-հնդկական ընկե-
րության հիմնադրումը: Թագավորական իշխանութիւնը և պար-
լամենտը թշուգորների ժամանակ: Հենրիխ 8-րդ: Ռեֆորմացիան
և սեկուլյարիզացիան: Գյուղացիական շարժումներ հյուսիսում և
հարավում ռեֆորմացիայի կապակցութեամբ: Կետի ապստամ-
բութիւնը Նորֆոլկում: Կաթոլիկական ուսուցիչական Մարիա Արյու-
նալիի որով և ռեֆորմացիայի վերջնական հաղթանակը Յեղիսա-
բեթի որով: Թշուգորների արտաքին քաղաքականութիւնը:
Պայքար Իսպանիայի դեմ: Աբսոլյուտիզմի սեփիմի ճգնաժամը
16-րդ դարի վերջին և նրա պատճառները: Պարլամենտական
ուսուցիչիան: Պուրիտականութիւն, նրա սոցիալական ելութիւնը
և տարածումը Յեղիսաբեթի որով: Յեղիսաբեթի դարաշրջանի
Անգլիայի կուլտուրան:

9. ԱՆԳԼԻԱՆ ԲՈՒՐԺՈՒԱԿԱՆ ՀԵՂԱՓՈՒՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽՈՐՅԱԿԻՆ

Անգլիայի տնտեսական զարգացումը 17-րդ դարի առաջին
կիսում: Ստյուարտների արսոլյուտիզմը: Ստյուարտների տնտե-
սական և ֆինանսական քաղաքականութիւնը: Մենաշնորհների
չարարկումը: Հարկային քաղաքականութիւնը: Հակոբ 1-ինի
և Կարլոս 1-ինի արտաքին քաղաքականութիւնը: Պարլա-
մենտի և թագի միջև ընդհարման տճումը: Պարլամենտական
ուսուցիչիա թագավորական արսոլյուտիզմի դեմ: Խնդրա-
գիր իրավութեան ժաման: Տարբեր հոսանքներ պուրիտականու-
թյան ներսում և նրանց սոցիալական արմատները: Կարլոս
1-ինի անպարլամենտ դեկավարութիւնը: Ստրաֆֆորդ և Լոուդ:
Ժողովրդական մասսաների դրութիւնը 17-րդ դարի առաջին
տասնամյակում: Գյուղացիական շարժումներ: 30-ական թվա-
կանների վերջի տնտեսական ճգնաժամը: Ապստամբութիւն
Շատլանդիայում:

Կարճատեւ և յերկարատեւ պարլամենտների հրավիրումը:
Յերկարատեւ պարլամենտի կազմը և նրա միջոցառումները:
Ստրաֆֆորդի դատավարութիւնը և մահապատիժը: Աբսոլյու-
տիզմի դեմ ուղղված միասնական ճակատի ճեղքվածքը յիսու-

կոպտասականութեան փոշնչացման հարցում: «Մեծ ունեւորացիան»: «Կալալերներ» և «Կլորագլուխները»:

10. ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄՆ ԱՆԳՂԻԱՅՈՒՄ
(1642—1649)

Շարժում գյուղացիութեան և քաղաքային ստորին խավերի մեջ: Ապստամբութեանն Իրլանդիայում: Քաղաքացիական կռիւ սկիզբը: Դասակարգային ուժերի հարաբերակցումը: Պարլամենտական բանակի անհաջողութեանները և սրանց պատճառները: Ինդեպենդենտների ուղղիցիան յերեցական (պրեսբյութանտական) դեկալարութեան դեմ: Կրոնական ուղղման բարենորոգումը (նոր տեսակի բանակ): Թագավորականների ջարդը: Տնտեսական ճգնաժամը քաղաքացիական կռիւների տարիներին: Մահուղագործութեան անկումը: Ժողովրդական մասսաների աղքատացումը: Յերկարատե պարլամենտի տնտեսական քաղաքականութեանը: Ասպետական իրակալութեան (держание) վերացումը: Կալալերական և յեպիսկոպոսական հողերի բռնագրավումները և վաճառքը: Ընդհարում բանակի և պարլամենտի միջև: Դասակարգային պայքար բանակում: Լիլբեր և լիվելլերներ: Զինվորական խորհուրդները և բանակի խորհուրդները: Լոնդոնի ոկուպացիան: «Առաջարկների հիմքերը» և «Ժողովրդական համաձայնութեանը»: Կոնֆերենցիան Պուլանսյում: Լիվելլերական ապստամբութեան փորձը:

Յերկրորդ քաղաքացիական պատերազմը: Լոնդոնի յերկրորդ ոկուպացիան: «Պրայդան դառումը»: Կարլոս I-ինի մահապատիժը և հանրապետութեան հաստատումը:

11. ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ ՅԵՎ ՊՐՈՏԵԿՏՈՐԱՏ (1649—1659 թ. թ.)

Զոն Լիլբերն և լիվելլերների յելույթն ինդեպենդետական հանրապետութեան դեմ: Հաշվեհարդար լիվելլերների հետ և ապստամբութեան ճնշումը բանակում: Դիզզերները: Ընկեր Սաալինը մեծ անգլիական հեղափոխութեան ժամանակաշրջանի «կոմունիստների» մասին: Ապստամբութեանները ճնշումն Իրլանդիայում, Շոտլանդիայում և ամերիկյան գաղութներում: Հողային բռնագրավումներն Իրլանդիայում: «Նալարկութեան ակտը» և պատերազմը Հոլանդիայի հետ: Նոր հեղափոխական վերելքի վերա-

ճումը: «Հինգերորդ միապետութեան մարդիկ»: «Պոչուկի» ցը-
րումը: Փոքր պարլամենտը և նրա միջոցառումները: Փոքր պար-
լամենտի ցրումը: «Կառավարման գործիքը» և Ղինվորական դիկ-
տատուրային անցնելը: Կրոմվելի դիկտատուրայի դասակարգա-
յին բազան: Կրոմվելի արտաքին քաղաքականութիւնը: Պատե-
րազմ Իսպանիայի հետ: Պրոտեկտորատի ներքին քաղաքակա-
նութիւնը: 1655 թվի ակտը: Ագրարային Պրոտեկցիոնիզմ: Ար-
դյունաբերական և առևտրական քաղաքականութիւնը: Արևելա-
հնդկական ընկերութեան արտոնութիւնների հաստատումը: Կրոմ-
վելի պարլամենտը: Գեներալ մայորների ռեժիմը: Ոպոզիցիայի
ակտիվութիւնը: Կրոմվելի մահը: Ստյուարտների վերակառուց-
ման նախադրյալները:

12. ՌԵՍՏԱՎՐԱՑԻԱՆ ՅԵՎ 1688 ԹՎԻ ՀԵՂԱՇԻՉՈՒՄԸ

Հակահեղափոխական տեռորը և ռեակցիան ստյուարտների
վերահաստատումից հետո: Անգլիայի տնտեսական զարգացումը
ռեստավրացիայի տարիներին: Ստյուարտների տնտեսական քա-
ղաքականութիւնը: Մերկանտիլիզմ, ագրարային հովանավորում:
Կաթոլիկութիւն և արսոլյուտիզմի վերականգման փորձ: Ոպոզի-
ցիա արսոլյուտիզմի դեմ: «Տորի» և «Վիգերի» կուսակցութիւն-
ների առաջացում: Նավարկութեան ակտեր: Կարլոս 2-րդի ար-
տաքին քաղաքականութիւնը: Ռեակցիայի հետադա ուժեղա-
ցումը Հակոբ 2-րդի որով: 1688 թվի հեղաշրջումը: Որինազիժ
իրավունքների մասին: Ռեստավրացիայի քաղաքական տեսու-
թիւնները: Հորս, Կոք:

Մարքսը, Ենգելսը, Լենինը, և Ստալինն անգլիական հեղա-
փոխութեան պատմական նշանակութեան մասին: Հեղափոխու-
թեան ազդեցութիւնն անգլիական դյուղացիութեան հետադա
բախտի վրա:

Անգլիան 1688 թվից հետո: Արդյունաբերութեան կապի-
տալիստական ձևերի զարգացումը: Առևտրական ընկերութիւն-
ներ: Պետական բանկի հիմնումը: Պետական հողերի համալսա-
կումների ժամանակաշրջան: Անգլիայի տնտեսական զարգացումը
Վիլհելմ 3-րդի և Աննայի ժամանակ: Ակտ դահաժառանգութեան
մասին: Հաննովերյան դինաստիան: Մինիստրների պատասխա-
նատալութիւնը պարլամենտի առաջ: Ընտրական սիստեմը: Ֆը-
տայ վայրերը: Կաշառքներ: Իրամասկան և հողային արխատկ-
րատիայի անիրապետութիւնը: Տորիների և վիգերի պայքարը:

Յակորբիտներ: Անգլիացիների տնտեսավարումը Իրլանդիայում և նրա տնտեսական անկումը 17-րդ դարի սկզբին: Պայքար Պրանսիայի դեմ: Պատերազմ իսպանական ժառանգության համար և Ռուսթեխտի հաշտությամբ ձեռք բերած նվաճումները: Անգլիայի գաղութային տիրապետությունների աճումը 18-րդ դարի սկզբին:

ՖՐԱՆՍԻԱՆ XV\ ԴԱՐՈՒՄ

Պրանսիայի սոցիալ-տնտեսական զարգացումը 16-րդ դարի առաջին կեսում: Պրանսիայի արտաքին առևտուրը: Լեվանտի հետ ունեցած առևտրի նշանակությունը: Մանուֆակտուրայի սաղմերը: Հյուսիսային և հարավային քաղաքների շահերի բախումը: Ագրարային կարգը Պրանսիայում: «Գների հեղափոխության» հետևանքները: Քաղաքային պլերբյության և գյուղացիության դրությունը: Գործադուլային պայքարը և համաքարային վարպետացուների կազմակերպումը: Պրանսիայի քաղաքական կարգը 16-րդ դարի սկզբին: Բացարձակ միապետությունը Պրանսիայի 1-ինի որով: Պրանսիայի արտաքին քաղաքականությունը մինչև 16-րդ դ. կեսը: Իտալական պատերազմները և պայքար կարլոս 5-րդի կայսրության դեմ: Պրանսիական հուժանիզմը: Ռաբլե: Պրանսիական ռեֆորմացիայի և կրոնական հալածանքների սկիզբը: Կալվինականության հաջողությունը: Պրանսիական բարենորոգչական շարժման դասակարգային եյությունը: Միապետության ճգնաժամը 16-րդ դարի կեսին:

Այսպես կոչված կրոնական պատերազմների առաջացման տնտեսական պատճառները: Հուզենոտյան շարժման դասակարգային բնույթը: Առաջին պատերազմները: Բարդուղիմյան դիշերը: Հուզենոտյան կոնֆեդերացիան Պրանսիայի հարավում: 1582 թ. կաթոլիկական լիգան: Մոնարխամախներ: Ապստամբություն թագավորական իշխանության դեմ Փարիզում: Շտատները Բլուայում և Գիգերի վերջը: «16 կոմիտետը» Փարիզում: 90-ական թվականների ֆեոդալական անիշխանությունը: Տնտեսական ճգնաժամը: Գյուղացիական շարժումները Դոֆենեյում, Պերիգորում, Լիմուզինում: Կաթոլիկական լիգայի ձեզքվածքը և քաղաքացիականների կուսակցության ամրացումը: Ժան Բոդենի քաղաքական տեսությունը: Թագավորական իշխանության ամ-

բացումը Հենրիխ 4-րդի ժամանակ: Նանտի եղիկտը: Հենրիխ
4-րդի սոցիալ-տնտեսական քաղաքականությունը: Սյուլլի:

14. ՖՐԱՆՍԻԱՆ XVII ԴԱՐՈՒՄ

Ֆրանսիայի տնտեսական զարգացման ընդհանուր ընթացքը
17-րդ դարում: Բացարձակ միապետությունը և նրա դասակար-
գային բաղան: Ռիշելյե: Աբսոլյուտիզմի տնտեսական քաղաքա-
կանությունը: Ռիշելյեյի վարչական միջոցառումները: Պետական
ապարատի ամրացումը: Ինտենդանտներ: Ռիշելյեյի պայքարը
Ֆեոդալական բարձր ազնվականության անջատական միտում-
ների դեմ: Հա-Ռոշելի առումը և «վոդորմաժության» եղիկտը:
Ֆեոդալական ռեակցիան Ֆրանսիայում Ռիշելյեյի մահից հետո:
Ֆրոնդա: Մազարինիի քաղաքականությունը:

Աբսոլյուտիզմի ծաղկումը 1, յուզովիկոս 14-ի ժամանակ:
Բացարձակ միապետության պետական ապարատը: Թագավորը և
նրա արքունիքը: Տնտեսական քաղաքականությունը: Կոլբեր և
կոլբերիզմ: Ֆրանսիայի տնտեսական զարգացումը 17-րդ դարի
յերկրորդ կեսին: Կենտրոնացված կապիտալիստական մանու-
ֆակտուրայի ծաղկումը: Ովկիանոսային առևտրի աճումը: Ֆրան-
սիայի տնտեսական կարգը. ֆրանսիական գյուղացիության ֆեո-
դալական շահագործման բնույթը: Ֆրանսիական ազնվականու-
թյան «մակարուժական» կերպարանքը, Նանտի եղիկտի վերա-
ցումը: (1685-թ.): Կամիզարների Սեվեննյան ապստամբությունը:
1, յուզովիկոս 14-ի պատերազմները և դիվանագիտությունը: Ֆրան-
սիական դերիշխանությունը Արևմտյան Յեվրոպայում 17-րդ դարի
վերջում: Պատերազմ իսպանական ժառանգության համար և Ֆրան-
սիայի արտաքին հզորության անկումը: Ֆրանսիայի տնտեսական
անկումը 17-րդ դարի վերջին և 18-րդ դարի սկզբին: Մարքսիզմի կլա-
սիկներն արսոլյուտիզմի մասին: Բացարձակ միապետությունը վոր-
պես ազնվականության դիկտատուրայի առանձնահատուկ ձև ֆեո-
դալական ֆորմացիայի քայքայման և կապիտալիստական հարաբե-
րությունների աճման պայմաններում: Ենդելյան արսոլյուտիզմի
պրոգրեսսիվ բնույթի մասին: Հակահեղափոխական տրոցկիզմի
«տեսությունը» բացարձակ միապետության վերգասակարգային

բնույթի մասին և նրա քաղաքական արմատները: Բողոքանով-
Պոկրովսկու կոնցեպցիան արսույնուտիզմի դասակարգային
էյուլթյան մասին:

15. ԳԵՐՄԱՆԻԱՆ ՀԱԲՍԲՈՒՐԳՅԱՆ ԽԱՂԱՂՈՒԹՅՈՒՆԻՑ
ՄԻՆՉԵՎ, 30-ԱՄՅԱ ՊԱՏԵՐԱԶՄՆԵՐԻ ՎԵՐՉԸ

Գերմանիայի տնտեսական անկումը 16-րդ դարի յերկրորդ
կեսին և նրա պատճառները: Ճորտատիրության յերկրորդ հրա-
տարակությունը Գերմանիայում: Գերմանիայի քաղաքական զար-
գացումը Հաբսբուրգյան խաղաղությունից հետո: Բողոքականու-
թյան հաջողությունները և քաղաքական տրոհվածության ա-
ճումը: Կաթոլիկական ուսուցիչական Ռուդոլֆ 2-րդի ժամանակի
«Սվետարանական ունիայի» և «կաթոլիկական լիգայի» կազմա-
կերպումը (1608 թ.): Չեխիան Հաբսբուրգների իշխանության տակ:
Իսասկարգային պայքարը և կրոնական սեփորմացիան Չեխիա-
յում: Բազաքների և ադնվականության ոպողիցիան ընդեմ Հաբս-
բուրգյան արսույնուտիզմի: Չեխական ապստամբությունը 1618
թվին վորպես 30-ամյա պատերազմի յելակետ: Պատերազմի ըն-
թացքը: Ոտար պետությունների՝ Իսնիայի, Շվեդիայի և Ֆրան-
սիայի միջամտությունը: Շվեդիայի մասնակցությունը 30-ամյա
պատերազմին վորպես Բալտիկային տիրապետման համար նրա
մղած պայքարի հտապ: Գուստավ Ադոլֆ: Վալենշտայնի քաղա-
քականությունը և նրա կործանումը: Պատերազմի հանրագումարը:
Վեստֆալյան խաղաղությունը: Գերմանիայի քայքայումը: Շվե-
դիայի ուժեղացումը: Շվեդիան Կարլոս 12-ի ժամանակ: Մեծ հյու-
սիսային պատերազմը:

16. ԳԵՐՄԱՆԻԱՆ XVII ԴԱՐԻ ՅԵՐԿՐՈՐԴ ԿԵՍԻՆ ՅԵՎ
XVIII ԴԱՐԻ ՍԿԶԻՆ

Տնտեսական դարգացումը: Գյուղացիության հետագա ճորտա-
ցումը, մանավանդ հյուսիս-արևելյան Գերմանիայում: Արհեստի
քայքայումը: Բրանդենբուրգի արդյունաբերական վերելքը 17-րդ
դարի վերջից: Գյուղական արդյունաբերության աճումը և մանու-
ֆակտուրայի առաջացումը: Գերմանիայի քաղաքական զարգա-
ցումը Վեստֆալյան խաղաղությունից հետո: Բրանդենբուրգյան-
պրուսական պետության բարձրացումը: Նրա տնտեսական նա-

խաղրյալները: Դիվանագիտութիւնը և Հոհենցոլերների պատե-
րազմները: «Մեծ կուրֆյուրստի» և նրա հաջորդների: Փրիգրիխ 1-ի-
նի և Փրիգրիխ Վիլհելմի տերիտորիալ նվաճումները: Պրուսիայի
վերածումը Թագավորութեան (1701 թ.):

Ավստրիան և հարավ-արևելյան Յեվրոպան 17-րդ դարի
վերջին և 18-րդ դ. սկզբին: Ավստրիայի տնտեսական քաղաքա-
կանութիւնը: Գյուղացիական հարցը: Արտաքին քաղաքականու-
թիւնը: Պատերազմ թուրքերի դեմ: Վիեննայի պաշարումը 1685
թվին: Կարլովիցի պայմանագիրը (1699 թ.) և Հունգարիայի ու
Տրանսիլվանիայի անցումը Հաբսբուրգների տիրապետութեան
տակ: Թուրքերից ազատագրված մարզերի դադութեան ստրկա-
ցումը: Ռակոցիի ապստամբութիւնը (1703—1711 թ. թ.):

17. ԼԵՀԱՍՏԱՆԸ XVI—XVII ԴԱՐԵՐՈՒՄ

Լեհաստանի հասարակակարգը 16-րդ դարում: Շլյախտայի
տիրապետութիւնը և գյուղացիութեան ճորտացումը: Քաղաք-
ների թույլ զարգացումը: Հոգեվորականութիւնը: Ռեֆորմացիան
և հակառեֆորմացիան Լեհաստանում: Ունիան Լիտվայի հետ
(1569 թ.): Կենտրոնական իշխանութեան թուլութիւնը: «Ռեչ
Պոսպոլիտայի» սեյմերը և սեյմիկները: Կոնֆեդերացիա: Պատե-
րազմներ Շվեդիայի և Մոսկովյան պետութեան դեմ: Աշխատավոր
մասսաների ճնշումը Ուկրայինայում և կաղակային-գյուղացիա-
կան ապստամբութիւնները: Բոգդան Խմելնիցկին: Լեհաստանի
կորուստները Ուկրայինայում: Պայքար թուրքերի դեմ: Յան Առ-
քեսկին: Լեհաստանի անկումը 18-րդ դարի սկզբին:

18. ԹՅՈՒՐԳԻԱՆ XVI—XVII ԴԱՐԵՐՈՒՄ

Թյուրքական հզորութեան ծաղկումը Սուլթան 2-րդի Ժա-
մանակ (1520—1566): Թյուրքական նվաճումների վերսկսումը
Յեվրոպայում: Պատերազմներ կայսրութեան դեմ: Դաշինք Տրանս-
սիայի հետ: Թյուրքիայի սոցիալական կարգը 16-րդ դարում:
Թյուրքիայի անկման սկիզբը: Ճակատամարտ Լեպանտոյի մոտ
(1571 թ.):

Թյուրքիան և արաբական յերկրները 17-րդ դարում: Ներ-
քին կարգը: Արտաքին քաղաքականութիւնը: Ավստրիայի,
Լեհաստանի և Ռուսաստանի հարձակումը Թյուրքիայի վրա:

19. ՏԵԽՆԻԿԱՅԻ ՅԵՎ ԲՆԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՉԱՐԳԱՑՈՒՄԸ.
ՆՈՐ ԱՇԽԱՐՀԱՅԱՑՑՔ

Տեխնիկայի դարգացումը: Լեռնարդյունաբերութեան և մե-
տալուրգիայի տեխնիկան: Մանելու տեխնիկայի կատարելագոր-
ծումը տեքստիլ արդյունաբերութեան զարգացման կապակցու-
թյամբ: Զրաշարժիչների դարգացումը: Առաջին շոգեշարժիչները:
Գյուղատնտեսութեան տեխնիկան: Հրագենի կատարելագործումը:
Հրետանին: Չեռքի հրագենը: Ծովադնացութեան տեխնիկայի դար-
գացումը:

Աշխարհագրական գիտութեաննների լայնացումը: Աստղա-
բաշխութեան, աստղագիտութեան: Կոպերնիկոս: Զորդանոյ՝ Բրունո:
Գալիլեյ: Տիխո Բրադե: Կեպլեր. Մաթեմատիկան, մեխանիկան,
ֆիզիկան: Լեռնարդո դա Վինչի: Տորիչելլի, Բոյլ, Նյուտոն: Ալքի-
միա և քիմիա: Կենսաբանութեան և բժշկութեան: Պարացելս.
Հարվեյ: Բուրժուական կուլտուրայի պայքարը ֆեոդալականի
դեմ:

ԴԱՍԸՆԹԱՅԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

ԾՐԱԳՐԻ 1-ԻՆ ՄԱՍԻ ՀԱՄԱՐ

ՀԻՄՆԱԿԱՆ

1. Մարքս—Капитал, т. 3-ий, гл. 47.
  2. Энгельс—Марка.
  3. Ենդելս—Հնտանիքի, մասնավոր սեփականութեան և պետութեան ծագումը:
  4. Энгельс—Древние германцы и «франкский» период. Соч. т. 16-ый ч. 1-ая.
  5. Լենին—Կապիտալիզմի զարգացումը Ռուսաստանում, գլ. 3-րդ:
  6. Петрушевский—Очерки из истории средневекового общества и государства, 1913 г.
  7. Древние германцы—сб. под ред. А. Д. Удальцева. Соцэкгиз, 1937 г.
- Виппер—Учебник истории средних веков, կամ նրա «Միջին դարերի պատմութեան համառոտ դասագիրքը»:

Լ Ր Ա Յ ՈՒ Յ Ի Չ

- Фюстель де Куланж—История общественного строя древней Франции, т. т. 4—6-ой, 1907 г.
- Удальцов—Свободная деревня в Западной Нейстрии в эпоху меровингов и каролингов, 1912 г.
- Грацианский—Крепостное хозяйство на поместьях аббатства св. Германа в начале 9-го столетия. Сборник, посвященный Бузескулу. Харьков, 1913 г.
- «Салическая Правда»—перевод Грацианского и Муравьева, 1931 г.
- Виноградов—Средневековое поместье в Англии, 1911 г.

Неусыхин—Общественный строй древних германцев,
1929 г.

Кулишер—Лекции по истории экономического быта Западной Европы, т. 1-ый.

Книга для чтения по истории средних веков, под ред. Виноградова, 1898—99 гг.

Косминский и Удальцов—Социальная история средневековья, т. 1-ый, 1927 г.

Лависс и Рамбо—Всеобщая история, т. 1-ый, 1897 г.

Лависс и Рамбо—Эпоха крестовых походов, ч. 2-ая.

Любавский—История западных славян, 1917 г.

ԾՐԱԳՐԻ 2-ՐԴ ՄԱՍԻ ՀԱՄԱՐ

ՀԻՄՆԱԿԱՆ

Маркс и Энгельс—Немецкая идеология.

Մարքս—Գոթայի ծրագրի քննադատութիւնը:

Ленин—Сочинения т. т. 5-ий и 14-ый (2-е издание).

Մաշկին—Զրույց Եմիլ Լյուդվիկի հետ:

Մաշկին—Ճառ հարվածային կոլանտեսականների Առաջին Համախորթենական համագումարում:

Энгельс—Марка (հայերեն տե՛ս՝ «Սոցիալիզմի դարգացումը առաջադից դեպի գիտութիւն» գրվածքի հետ տպագրված):

Ենգելս—Լյուդվիկ Ֆեյերբախ:

Ենգելս—Գերմանական գյուղացիական պատերազմը:

Маркс—Хронологические выписки.

Виплер—Учебник истории средних веков, կամ նրա «Միջին դարերի պատմութեան համառոտ դասագիրքը»

Белов—Городской строй и городская жизнь средневековой Германии, 1912 г.

Дживелеков—Крестьянские движения на Западе, 1923 г.

Косминский и Удальцов—Социальная история средневековья, т. 2-ой, 1927 г. (сборник источников).

Հ Բ Ա Յ Ո Ւ Յ Ի Չ

Кулишер—Лекции по истории экономического быта в Западной Европе, т. 1-ый.

Лависс и Рамбо—Эпоха крестовых походов, 1914 г.
Книга для чтения по истории средних веков, под ред. Виноградова, 1898—1899 г. г.

Петрушевский—Великая хартия вольностей, 1918 г.
Петрушевский—Восстание Уота Тайлора, 1901, 1927 г. г.
Его же—Очерки истории английского государства и общества в средние века, 1930 г.

Косминский—Английская деревня 13 — 14-ом. в. в. и восстание Уота Тайлора, 1935 г.

Грацианский—французская деревня 12 — 14-ом, в. в. и Жакерия, 1935 г.

Борхардт—Экономическая история Германии, ч. 1-ая и 2-ая, 1924 г.

Дживелегов—Средневековые города в Западной Европе, 1902 г.

Его же —Городская община в средние века, 1901 г.

Его же—Начало итальянского возрождения, 1925 г.

Его же—Возрождение (сборник источников) 1925 г.

Любавский—История западных славян, 1917 г.

Мархлевский—Очерки истории Польши, соч., т. 6-ой, 1931 г.

Пискорский—История Испании и Португалии, 1902 г.

Մ Բ Ա Յ Ո Ւ Յ Ի Չ
Հ Ի Մ Ե Ա Կ Ա Ն

Маркс—Капитал, т. 1-ый, гл. 11, 12 и 24, т. 3-ий, гл. 20, 36 и 47.

Մ ար ք ու — Գ ո թ ա յ ի ծ ը շ գ ը ի ք ն ն ա դ ա տ ու թ յ ու լ ն ը :

Маркс—Хронологические выписки.

Ե ն գ ե լ ս—Գերմանական դյուղացիական պատերազմը:

Ե ն գ ե լ ս—Լյուդվիկ Ֆեյերբախ:

Виппер—Учебник новой истории или его же «Новая история», кн. 1-я, 1923 г.

Меринг—История Германии с конца средних веков, 1924 г.

Пакуль и Семенов—Ранние буржуазные революции, 1931 г.

Дживелегов—Крестьянские движения на Западе, 1923 г.

Լ Ր Ո Ց Ո Ւ Յ Ր Չ

Кареев—История Западной Европы в новое время, т. 1—3-ий, 1898—99 гг.

Кулишер—Лекции по истории экономического быта в Западной Европе, т. 2-ой.

Бебель—Крестьянская война в Германии, 1928 г.

Циммерман—Крестьянская война в Германии, 1865 г.
т. т. 1-ый и 2-ой.

Источники по истории реформации, под ред. Егорова, т. т. 1-ый и 2-ой 1906 г.

Эразм Роттердамский—Похвала глупости (несколько переводов).

Конради—История революций, тт. 1-ый, 2-ой, 1924 г.

Савин—Лекции по истории Английской революций, 1924 г.

Его же—Век Людовика 14-го, 1913 г.

Меринг—Легенда о Лессинге, 1924 г.

Кампфейер—История современных классов в Германии, 1920 г.

Поль Лафарг—Томас Кампанелла, 1926 г.

Любавский—История западных славян, 1917 г.

Мархлевский—Очерки истории Польши, соч. т. 6-ой.

8733

ԳԱՆ Հիմնարար գիտ. գրադ.

220032442

ԳԻՆԸ 1 Խ.

263
(204)

II
A 32442

Ինստիտուտ

ПРОГРАММА
ПО ИСТОРИИ СРЕДНИХ ВЕКОВ

Институт повышения квалификации учителей
Арм. ССР, Ереван, 1938